

Archeologické výzkumy

Závažný podíl na historických a kulturních hodnotách Prahy mají archeologické památky. Přispívají totiž nejen k poznání její historie, ale i k poznání společenských a ekonomických zákonitostí, za nichž město vznikalo a rozvíjelo se po celou první polovinu své tisícileté existence. Nejde pouze o velké a překvapující objevy vzbuzující pozornost i laické veřejnosti, ale o téměř každodenní dokumentaci drobných a zdánlivě nevýznamných nálezů, z nichž se sestavuje mozaika obrazu města v jeho jednotlivých vývojových obdobích. Protože historické prameny týkající se počátku a rozvoje našeho hlavního města jsou již v podstatě vyčerpávajícím způsobem zpracovány a těžko lze doufat ve význačný nový objev, zůstává archeologie téměř jedinou disciplínou, která může přinést nové poznatky zásadnější povahy.

Plocha hlavního města je denně narušována výkopy různého charakteru, a terén, v němž jsou uloženy archeologické prameny, se nenávratně ničí. Množství neporušeného terénu není nekonečné a v souvislosti s prudkým rozmachem stavební činnosti trvajícím od šedesátých let se rychle snižuje. Proto je nezbytným úkolem kulturně vyspělého státu zabezpečit ochranu a záchranu archeologických památek, které se v tomto terénu nalézají. Nejde o zajištění nedotknutelnosti, ale o vytvoření podmínek pro jeho odborné rozebrání a dokumentaci.

V souvislosti s budováním metra si odpovědní činitelé včas uvědomili, že instituce provádějící archeologický výzkum v Praze nestačí svou kapacitou na zabezpečení rozsáhlých úkolů touto stavbou vyvolaných. Proto bylo usnesením rady Národního výboru hlavního města Prahy č. 51 z roku 1965 zřízeno při Pražském středisku státní památkové péče a ochrany přírody samostatné archeologické pracoviště, jehož činnost byla roku 1975 upravena usnesením rady NVP č. 235. Specializuje se především na výzkum historického jádra města.

Koncentrace archeologických památek v pražské památkové rezervaci je mimořádně vysoká, neboť toto území bylo již ve středověku hustě osídleno a lidská činnost zde pochopitelně zanechala mnohé stopy. Téměř na každém místě, které nebylo do větší hloubky zničeno novodobými stavebními a výkopovými zásahy, lze očekávat archeologické nálezy. Nejvíce jich pochází ze středověku a z mladších období, tj. z doby vzniku a rozvoje města. Méně zastoupeny jsou nálezy pravěké, zčásti proto, že byly pozdější výstavbou zničeny a zčásti též proto, že v pravěku byly hustěji osídleny oblasti nacházející se mimo území dnešního historického jádra města.

Archeologický výzkum je v hustě zastavěném a obydleném městě značně obtížný, a to nejen složitou situací sledu vrstev a dalších zásahů do terénu, k nimž došlo v průběhu celého

Opuková náhrobní deska pánů Morů z 1. poloviny 14. století, odkrytá při plošném výzkumu v příčné lodi klášterního kostela Panny Marie na Zbraslavi

tisíciletí, ale i při zajišťování bezpečnosti pracovníků. K výkopům často dochází jen na malé ploše uvnitř stojících objektů, nebo na jejich dvorcích. Pro archeologická zjištění je přitom nutno jít do několikametrových hloubek, a to i pod úroveň základů stojících domů, které jsou v době, kdy je možno k archeologickému výzkumu přistoupit, nezřídka v havarijním stavu. Většinou nelze provádět výkopy v domě, který je v provozu, protože prostory vhodné

pro výzkum, i když nejsou přímo obydleny, jsou skoro vždy užívány, a pak by mohlo dojít ke kolizním situacím. Když je objekt uvolněn, je zase většinou odpojen od inženýrských sítí, což vyvolává další problémy spojené s provizorní instalací elektřiny pro osvětlení a případnou mechanizaci, problémy s vodou, odpady a eventuálním sociálním zařízením. Takovým příkladem je většina objektů na Starém Městě (Karlova ulice čp. 153/I), na Novém Městě (Pšstrossova ulice čp. 192/II) a na Malé Straně.

Na rozdíl od archeologických výzkumů prováděných ve volném nezastavěném terénu nelze v centru Prahy výkopy rozšiřovat podle důležitosti nebo koncentrace nálezů a mnohdy je

Část opukové náhrobní desky zachycená při výkopu v ploše lodi klášterního kostela Panny Marie na Zbraslavi

třeba řadu let čekat, než se podaří prozkoumat nejbližší sousedství významného dřívějšího nálezů. Například v roce 1929 byly při výkopech pro novostavbu mezi ulicemi Kateřinskou a Na bojišti zdokumentovány zbytky východní části románského kostela sv. Jana. Teprve po více než padesáti letech se při přípravě další stavby mohlo přikročit k odkrytí zbytků lodi kostela, jejíž tvar ani rozměry nebyly známy.

Situace v prostoru ulic velkého města je ještě komplikovanější. Z pochopitelných důvodů je téměř vyloučeno vyřadit část komunikace z provozu jen pro archeologický výzkum. Proto archeologové využívají všech příležitostí, kdy při výstavbě nebo rekonstrukci inženýrských sítí dochází k výkopům v ulicích. I když jsou časové možnosti velmi omezené a nezdá se hraje nepříznivou roli i počasí (práce je nutno provádět mimořádně rychle a občas i za mrazu), dokumentují se profily výkopů a odebírají vzorky archeologického materiálu z vrstev terénu. V optimálním případě se podaří výkop prohloubit, eventuálně i rozšířit. Řezy terénem pro inženýrské sítě jsou mimořádně důležitým pramenem informací, neboť probíhají v délce několika set metrů. Doplnují naše znalosti týkající se stáří a předpokládané neměnnosti uliční sítě, stáří osídlení před založením a vybudováním městských čtvrtí, geologic-

Kostrový hrob z konce 11. století, zachycený v úzké rýze výkopu pro plynovodní vedení, Praha 1, Dlouhá třída

Zahloubené středověké objekty v kostele sv. Františka, Anežský klášter

kých podmínek lokality, úpravy povrchu komunikací apod. Tak například nálezy hrobů v uličním prostoru Starého Města (v Dlouhé třídě a na Malém náměstí) ukazují, že uliční síť nebyla na konci 11. století ještě v dnešní formě ustálena.

Stavba tří tras metra je v současné době v historickém jádru Prahy dokončena. I když se těžiště další výstavby metra i rozsáhlá nová výstavba soustřeďuje především na okraj města, stavební a výkopové práce v centru zdaleka nekončí. Obnovují a přestavují se nejen jednotlivé objekty, ale i celé komplexy a části města jako například Anežský a Anenský klášter, připravuje se obnova oblasti Jánského vršku, Vojtěšské čtvrti a další. Tato činnost vyvolává stále nové zásahy do terénu, které vyžadují účast archeologů. Terénních prací je tolik, že není možno vždy všechny akce pokrýt. Proto je archeologická činnost v Praze řízena Pražskou archeologickou komisí, v níž jsou zastoupeny všechny tři instituce provádějící v Praze archo-

logické výzkumy (Archeologický ústav ČSAV, Muzeum hl. m. Prahy, Pražské středisko státní památkové péče a ochrany přírody), i další odborníci. Koordinační skupina uvedené komise operativně rozhoduje, které pracoviště převezme jednotlivé úkoly.

Protože nelze všechny akce zajistit tak, jak by z archeologického hlediska bylo optimální, je třeba vybrat nejdůležitější lokality (jejich důležitost není pochopitelně dána pouze jejich atraktivností pro veřejnost nebo bohatstvím nálezů). V archeologickém odboru Pražského střediska je evidenční centrum všech akcí, při nichž došlo nebo má dojít k zásahům do terénu. Pražské středisko totiž stanovuje ve smyslu zákonných ustanovení (především zákona 22/58 Sb. a vyhlášky č. 105/81 Sb.) podmínky pro ochranu a záchranu archeologických památek při vydávání stanovisek ke stavebním a výkopovým pracím v Praze. Z těchto podmínek vyplývá, bude-li se v tom kterém případě požadovat předstihový záchranný archeologický výzkum, jakého bude druhu a rozsahu, nebo omezí-li se archeologická činnost pouze na dohled a dokumentaci a na případné další zásahy až během vlastních stavebních prací.

Značná péče je věnována vlastní přípravě výzkumů, kdy se zpracovávají geologické podklady, přihlíží se k výsledkům starších výzkumů, hodnotí se písemné prameny apod. Jen tak je totiž možno dospět k vypracování optimální strategie a metody provádění výzkumů a stanovení cílů, kterých má výzkum dosáhnout, tak aby se nerozptylovaly síly a aby se se svěřenými prostředky hospodárně a maximálně účelně nakládalo.

Zpřístupňování výsledků archeologických výzkumů širší veřejnosti se provádí publikacemi v tisku i v dalších hromadných sdělovacích prostředcích, formou výstav, k nimž patří zejména každoročně obnovovaná výstava v domě pánů z Kunštátu a Poděbrad, i prezentací archeologických památek přímo na místě nálezů. K posledním z nich patří raně středověká krypta kláštera v Břevnově, jedna z nejstarších a nejzachovalejších svého druhu u nás, která byla roku 1985 zpřístupněna veřejnosti. V rekonstruovaných prostorách je instalována i výstavka, týkající se dějin kláštera a jeho archeologického výzkumu.